UNELE ASPECTE PRIVIND ÎNVĂŢĂMÂNTUL ROMÂNESC ÎN ŢINUTUL SUCEVEI DIN BUCOVINA, ÎN TIMPUL STĂPÂNIRII HABSBURGICE (1775 -1918)

Mihai Bocancea, profesor, gr. I, pensionar, sat Părhăuţi, jud. Suceava
Ionuţ-Mihai Nacu, elev Colegiul Naţional Militar „Ştefan cel Mare”
Câmpulung Moldovenesc, Suceava

Abstract. *Following the Russo-Turkish War of 1768-1774, Austria, encouraged by Russia, annexed the north of Moldova, known as Bukovina. After annexation, Austria introduces the military administration in Bukovina. The Austrian occupation in Bukovina knows four stages, after which the development of education was divided into periods: I - the Military Administration (1774-1786), II – the Period of Incorporation of Bucovina to Galicia (1786-1850), III – the Orthodox Clerical Period (1850-1869) and IV – The Period after the issue of the Imperial Law on Primary School (after 1869).Immediately after annexation, Austrians started a process of Germanification of the population and education. The darkest part of the Habsburg occupation was the union with Galicia when the process of Germanification and conversion to Catholicism increasingly intensifies, German becoming the official language. A major role in the preservation of the Romanian language and culture at that time was played by the travelling teachers and then by the Romanian cultural societies. After the revolutionary movements of 1848, the Romanian patriots increase their fight for the rights of Romanians and thus, over time, they acquired the right to have schools in Romanian and their number in the rural area increased. In 1910, Romanian language became the official language in Bukovina alongside the German, Ukrainian and Polish. After 1918 the activity of schools in Bukovina will be organized and conducted by specialized bodies of the Romanian state.*

În urma războiului ruso-turc dintre anii 1768 – 1774, încurajată de Rusia, Austria cere Imperiului Otoman să-i cedeze partea de nord a Moldovei, numită Bucovina, supranumită „*Cheia Moldovei*” (Mihai Iacobescu) sau „*cea mai veche şi mai frumoasă parte a Moldovei*” (Mihai Eminescu), motivând, printre altele, că în felul acesta se poate stabili o legătură mai uşoară între provinciile mai vechi Transilvania şi Galiţia, fapt care se oficializează începând cu data de 7 mai 1775, prin tratatul austro-turc de la Constantinopol. Suprafaţa, răpită de austrieci Moldovei, avea 10441 km^2 şi cuprindea 290 de sate şi 62 de cătune. În 1774, în această provincie se aflau 17047 de familii cu circa 85235 de locuitori. Între localităţile care făceau parte din acest teritoriu se aflau şi actualele sate ale comunei Todireşti: Todireşti, Costâna, Părhăuţi, Soloneţ şi Sârghieşti, precum şi satul astăzi dispărut: Berindeşti. În noua provincie numită iniţial „*Moldova Austriacă*”, iar mai apoi Bucovina, a fost introdusă o administraţie militară cu subordonare directă faţă de Viena, având în frunte un general, comandant al teritoriului. Administraţia austriacă în Bucovina cunoaşte mai multe perioade, în funcţie de care vom vorbi şi de evoluţia învăţământului în această parte de ţară. Istoricul Constantin Moraru a periodizat astfel învăţământul în perioada stăpânirii habsburgice: I – Administraţia militară (1774 – 1786); II – Perioada încorporării Bucovinei la Galiţia (1786 – 1850); III – Perioada clericală ortodoxă (1850 – 1869); IV – Perioada după apariţia Legii imperiale cu privire la şcoala primară (după 1869).

La data răpirii Bucovinei, în această parte a Moldovei funcţionau mai multe şcoli preoţeşti la Putna, Rădăuţi, Suceava care îi învăţau pe candidaţi cunoştinţe strict referitoare la serviciul divin, mai erau şcoli publice domneşti şi învăţământ ambulant. Atunci, în ţinutul

Sucevei existau şase şcoli ţinutale (publice domneşti) româneşti, una latinească şi una grecească, şi cele de pe lângă mănăstiri (menţionăm că la Putna funcţiona o Academie teologică). Organizarea învăţământului s-a făcut în conformitate cu hrisovul domnesc al lui Gr. Al. Ghica, din 1766, fiind una dintre cele mai avansate forme de organizare a învăţământului, de ţinută europeană.

Imediat după anexarea Bucovinei guvernatorii militari având intenţia de a minimaliza situaţia învăţământului existent susţineau că populaţia din acest teritoriu este inferioară, lipsită de orice fel de cultură. Generalul guvernator al Bucovinei, Spleny, face la 10 decembrie 1774, Vienei, anticipând actul anexării, o propunere de reorganizare administrativă a Bucovinei, inclusiv a învăţământului. În ceea ce priveşte învăţământul se prevedea expres predarea limbilor latină şi germană în seminarul teologic. În 1781 se aprobă înfiinţarea unei şcoli germane în Suceava, totodată se inaugurează învăţământul bilingv (româno-german), numit utracvist. Urmaşul lui Spleny, generalul Enzenberg propune înfiinţarea altor şcoli germane, iar dascălii pentru aceste şcoli să fie aduşi din Ardeal, Silezia sau Slovacia. Asupra şcolilor româneşti din Bucovina s-au făcut numeroase presiuni, unele dintre ele fiind nevoite să dispară.

În 1783, în Bucovina începe organizarea şcolilor de stat conform patentei Mariei Tereza din 1770, care prevedea că şcoala este o instituţie a statului, cu limba de predare germană. Românii preferau şcolile moldoveneşti sau învăţătorii ambulanţi. Pentru pregătirea învăţătorilor, la Suceava, în 1783 ia fiinţă Şcoala Normală, cu predare în limba germană. În 1786 încetează activitatea Academiei teologice de la Putna. Se poate deduce că în perioada Administraţiei militare (1774 - 1786) începe procesul de germanizare a învăţământului şi deznaţionalizare a populaţiei române prin colonizarea mai multor etnii. Dacă în 1774 românii reprezentau 85% din populaţia teritoriului ocupat, în 1860 românii reprezentau doar 44 procente.

Cea mai grea perioadă pentru Bucovina a fost cea între anii 1786 – 1850, când aceasta a trecut sub administraţia Galiţiei, începând cu 8 august 1786. Politica de germanizare a şcolilor continuă, limba germană fiind decretată ca limbă de stat, introducându-se şi în unele şcoli rurale, care până atunci practicau învăţământul în limba română. După legea din 1774, completată în 1805 şi 1855, s-au înfiinţat patru categorii de şcoli: triviale (pentru masele populare, 2 ani de studiu), principale (destinate păturilor înstărite, 4 ani de studiu), normale şi primare civile. Prin prevederile legii cu modificările din 1805 se stipula că învăţământul are un caracter confesional şi trecea sub tutela bisericii catolice, chiar dacă in localitatea respectivă era şi biserică ortodoxă, urmărindu-se catolicizarea populaţiei. Învăţământul trebuia să fie de confesie catolică. În 1824 Consistoriul Catolic din Lemberg dispune ca în şcolile din ţinutul Sucevei limba germană să fie limbă de predare. Constantin Moraru nota: „*Nici un naţional român nu se va putea primi în învăţământ dacă nu va jura înainte că se leapădă de credinţa ortodoxă*”. Dacă la începutul administraţiei militare şi mai apoi s-a pus problema învăţământului primar obligatoriu începând cu 1784 conform primei legi a învăţământului de stat austriac, din 1774, în timpul administraţiei galiţiene în 1793 s-a ridicat dispoziţia obligativităţii acestuia. În 1785 şcolarizarea se făcea de la vârsta de 6 ani până la 12 ani.

În 1808 la Cernăuţi se înfiinţează cel dintâi gimnaziu şi liceu din Bucovina. Predarea tuturor disciplinelor se făcea în limba germană. Un ajutor substanţial pentru şcolile existente la acea dată l-a constituit înfiinţarea „*Fondului bisericesc*”, instituţie prin care

biserica ortodoxă a ajutat cu fonduri aceste şcoli, deoarece aceasta a fost singura instituţie românească existentă la acea dată.

Un moment important în istoria Bucovinei l-a avut revoluţia de la 1848. În urma acestor evenimente de la Viena, prin redeşteptarea conştiinţei naţionale a bucovinenilor în frunte cu renumita familie Hurmuzachi, şi în primul rând Eudoxiu, după întâlnirile cu refugiaţii revoluţionari din Moldova şi Ţara Românească la conacul de la Cernauca, de lângă Cernăuţi, s-a născut ideea întocmirii unui memoriu în 12 puncte, adresat împăratului Austriei. Printre altele prevedea: încetarea jurisdicţiei Consistoriului catolic asupra şcolilor din ţinutul Bucovinei începând cu anul 1849/1850; pentru viitor să se înfiinţeze în fiecare an câte 10 şcoli triviale în mediul rural, până la completarea reţelei; înfiinţarea unui gimnaziu inferior la Suceava şi altele. În 1849 Bucovina se desprinde de Galiţia, iar de problemele şcolii se ocupă Consistoriul Ortodox din Cernăuţi, în baza unei rezoluţii imperiale din 1844. După 1848, în urma memoriului amintit se aprobă şi folosirea limbii române în şcoală.

În urma insistenţelor intelectualilor români, la data de 17 septembrie 1860 se inaugurează la Suceava Gimnaziul greco-oriental cu predare în limba germană. Era o necesitate existenţa acestei şcoli, deoarece, la acea dată tinerii doritori de studii trebuiau să se deplaseze la gimnaziul din Cernăuţi. În perioada următoare se vor înfiinţa mai multe şcoli în satele Bucovinei, de fapt, acolo unde nu existau. Ba, chiar mai mult, s-a trecut la construcţia primelor localuri de şcoli primare în mediul rural şi cu contribuţia Fondului bisericesc. Numărul şcolilor nou înfiinţate ajungând la 108 în satele româneşti din ţinutul Sucevei. „*Fondul bisericesc*" a ajutat elevii săraci din şcolile medii şi a adus o contribuţie esenţială la tipărirea manualelor didactice. Ca element nou apare grija pentru cuprinderea fetelor în circuitul învăţământului, ca urmare în 1877 ia fiinţă la Suceava Şcoala de fete.

După cum am amintit, învăţământul se făcea în cea mai mare parte în limba germană. În şcolile cu predare în limba germană era interzisă vorbirea în limba română. Dacă unii dintre elevii români de la gimnaziul gr.-or. din Suceava se adresau în recreaţie în limba română şi afla directorul de atunci Thaller, îi pedepsea să poarte la gât o tăbliţă cu un măgar, până ce era aflat alt elev ce făcea aceiaşi „*greşeală*", pentru a i se trece tăbliţa în continuare. Pedepse asemănătoare se aplicau şi în şcoli rurale, când erau auziţi elevi că vorbesc româneşte (ex. Pătrăuţi, Botoşana etc).

Învăţământul ambulant, care era cunoscut în Moldova înainte de 1775, s-a practicat în Bucovina şi după această dată. Profesorul I. G. Sbiera nota despre aceşti învăţători ambulanţi, apreciindu-i în mod deosebit: „*Un fel de cultură curat românească se întreţinea, după vechiul obicei moldovenesc, prin nişte învăţători ambulanţi care, umblând din sat în sat, strângeau într-o casă mai spaţioasă câţiva băieţi ai fruntaşilor săteni, sau ai răzeşilor, şi-i învăţau după Bucoavna tipărită la Buda a ceti şi a scrie, apoi Ceaslovul şi Psaltirea, mai rar Biblia şi foarte puţin comput (aritmetică). Numai la oameni cultivaţi s-au întreţinut, necorupte, cugetarea, simţirea şi aspiraţiunea românească. De la aceştia au purces mai târziu cu conştiinţă şi plan, regenerarea neamului*".

Profesorul Vasile Bumbac, poet şi patriot român a scris de asemenea despre această formă de învăţământ: „*Între anii 1840 – 1845 petrecea prin Costâna un moşneag cam de 70 de ani cu barbă lungă şi plină, îmbrăcat în antireu până la glezne, cu caţaveică blănită, cu căciulă de miel pe cap, iar peste antireu încins cu brâu de şal.(...) Numărul elevilor cu care deschise şcoala era cinci, la care s-a adăugat apoi şi Vasile Bumbac, tuş-şese din Costâna. Bătrânul dascăl nu se prea grăbea cu instrucţiunea elevilor săi pentru ca să nu-i scape*

curând de sub mâna sa. Deşi însă metodul de instrucţiune al dascălului aceluia a fost atât de primitiv, totuşi el a dat primul impuls, el a pus temelia de carte în aceşti băieţi şi de aceea merită respect". În zona Sucevei sunt amintiţi pentru acea perioadă vreo zece învăţători ambulanţi. Se foloseau ca manuale şcolare Ceaslovul, Psaltirea, Bucoavna, apărute la Viena şi Buda, precum şi Bucvarul din Moldova. Această formă de învăţământ s-a practicat până spre mijlocul secolului al XIX-lea. Istoricul literar Constantin Loghin, fără să minimalizeze sau să exagereze rolul învăţătorilor ambulanţi din Bucovina, scria: „*Dacă şcoala publică din Bucovina a izgonit din programa ei limba şi cultura românească, ele şi-au găsit refugiul în alt loc unde au fost cultivate cu sfinţenie. Aceşti bieţi dascăli, dispreţuiţi de lumea oficială, plătiţi ca vai de ei, cu un codru de pâine, erau singurii păstrători ai limbii şi naţionalităţii româneşti. Ei au devenit, fără măcar să o bănuiască, adevăraţi patrioţi"*.

Trecând la învăţământul organizat, trebuie să arătăm că patrioţii români luptau pentru învăţământul în limba română, pentru români. Au fost multe piedici. Creşte mişcarea patriotică românească şi se organizează mai multe societăţi culturale româneşti, care între alte puncte din programele lor prevedeau ajutarea şcolilor româneşti cu fonduri, tipărirea de manuale româneşti şi mai ales acordarea de ajutoare copiilor de ţărani lipsiţi de mijloace materiale. Astfel la 19 aprilie 1862 a luat naştere „*Reuniunea pentru Leptură*" care din 1865 se va numi „*Societatea pentru Literatura şi Cultura Română în Bucovina*" şi apoi „*Societate pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina*". Pentru a răspândi ideile românismului în rândurile poporului român societatea a avut revista proprie *Foaia Soţietăţii pentru Literatura şi Cultura română în Bucovina* (1865 – 1869), care a contribuit la „*lăţirea, dezvoltarea, întărirea şi sprijinirea culturii şi literaturii române în Bucovina*".

În urma mişcărilor naţionale, conducerea imperiului habsburgic dă o nouă lege a învăţământului public în 1869, completată cu o serie de legi provinciale care se baza pe două principii: obligativitatea şi gratuitatea învăţământului primar, care erau valabile pentru toate popoarele şi clasele sociale din imperiu, şi care au fost realizate doar parţial. Şcoala primară unică era de şase clase, patru inferioare şi două clase superioare. Şcolarizarea obligatorie era între 7 şi 13 ani. În şcoli în clasa I şi a II-a se învăţa în limba germană şi română şi în continuare numai în germană. În ceea ce priveşte limba de predare maternă în şcoala primară, aceasta era lăsată pe seama autorităţilor şcolare provinciale. De aceea aceste autorităţi au nesocotit articolul 6 al Constituţiei din 1867, şi lupta pentru introducerea limbii române în şcoli a constituit o problemă majoră a populaţiei româneşti de atunci. Ca exemplu putem da ştirea din *Revista politică* din 15 octombrie 1880: „*Comitetul comunal din Ruşi-Moldoviţa având în vedere importanţa limbii române în acest district a hotărât (la propunerea preotului Vasile Cocârlă n. n.) introducerea acestei limbi pe lângă cea ruteană în şcoala poporală de acolo. Consiliul local districtual aderând la această propunere s-a şi pus în aplicaţie. Ca urmare jurnalul rusesc Slovo din Lemberg a împroşcat cu batjocori în contra unui preot român cu feliu de feliu de batjocori asupra părintelui Cocârlă din Ruşi-Moldoviţa*". Legea învăţământului din 1869 constituie totuşi, un progres, mai ales prin scoaterea acesteia de sub tutela bisericii. După 1870 şcolile triviale se transformă în *şcoli naţionale poporale,* mai întâi de 5 clase şi apoi de şase clase. În 1880 în ţinutul Sucevei mai existau 80 de comune fără şcoală (fiecare sat de astăzi, atunci forma o comună).

La 14 septembrie 1883 a avut loc constituirea la Suceava a Societăţii „*Şcoala Română*", care prin activitatea sa a dat un nou avânt în procesul de românizare a

învăţământului în Bucovina. A contribuit la ajutorarea elevilor săraci care aveau rezultate bune la învăţătură şi la tipărirea manualelor în limba română. Un moment important pentru Societatea „*Şcoala Română*” l-a constituit donaţia făcută de preotul Vasile Cocârlă, originar din satul Costâna, comuna Todireşti, cu suma de 40134 coroane în numerar, cu ajutorul căreia s-a înfiinţat internatul pentru copiii din împrejurimile Sucevei, înscrişi la gimnaziul greco-oriental din oraş.

În ciuda tuturor greutăţilor, învăţământul sucevean s-a dezvoltat mult, mai ales în perioada 1890-1918. S-a înfiinţat un număr mare de şcoli româneşti între care şi cele din Todireşti şi Soloneţ (1890), Părhăuţi (1891), cea din Costâna fiind înfiinţată în 1861. Toate fac parte din comuna Todireşti, în prezent. În districtul Suceava în anul şcolar 1907/1908 erau 36 de şcoli din care 28 româneşti, în 1913 numărul lor era de 38 din care 32 româneşti. În ceea ce priveşte sistemul de notare amintim că nota maximă era 1, iar cea mai mică 5. Elevii cu note de promovare erau notaţi la sfârşitul anului şcolar cu calificativul „*apt*”, iar cei repetenţi „*neapt*”. În rubrica celor neşcolarizaţi stă scris: „*N-a cercetat şcoala*”, „*N-a fost înşcolat*” etc. Părinţii primeau la sfârşitul anului şcolar înştiinţări şcolare privind situaţia la învăţătură. Se constată că erau notate: obiectele de învăţământ, apoi purtarea, sârguinţa, progresul şi forma exterioară a lucrărilor scrise. Din 1910 aceste formulare erau tipărite în limba română, deoarece împăratul admitea în Bucovina patru limbi oficiale: germana, româna, ucraineana şi polona.

După primul război mondial (1914 - 1918), în urma înfrângerii Puterilor Centrale, Imperiul austro - ungar se prăbuşeşte. Mişcarea unionistă românească din Bucovina acţionează cu mult eroism, confruntându-se cu tendinţele de anexiune ucrainene. În cadrul Congresului General al Bucovinei, care a avut loc la Cernăuţi la 28 noiembrie 1918, format din reprezentanţii românilor, polonezilor, germanilor şi ucrainenilor se decide, în unanimitate, unirea necondiţionată a Bucovinei cu Regatul României, trecându-se sub administraţia românească. În aceste condiţii, activitatea şcolilor din Bucovina, va fi dirijată în continuare, de organele de specialitate ale statului român.

Bibliografie

1. ***Bocancea M., Bocancea M.*** *Şcoala din Părhăuţi. Peste o sută de ani de cultură şi educaţie.* Editura ”*George Tofan*”, Suceava, 2008.
2. ***Bocancea M., Nacu I.M.*** *Vasile Bumbac. Profesor, literat şi patriot român.* Scurtă biografie. Editura George Tofan, Suceava, 2016.
3. ***Giurcă Gh.*** *Istoria învăţământului din Suceava.* Suceava, 2004.
4. ***Goraş I. V.*** *Învăţământul românesc în ţinutul Sucevei (1775–1918).* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975.
5. ***Iacobescu M.*** *Din istoria Bucovinei, vol. I.* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1993.
6. ***Loghin C.*** *Istoria literaturii române în Bucovina (1774-1818).* Cernăuţi, 1926.
7. ***Nistor I.*** *Istoria Bucovinei.* Editura ”*Humanitas*”, Bucureşti, 1991.
8. *x x x - Muzeul satului bucovinean, Suceava, 2009.*